

Justitiepastoraat en personalisering

In: Bundel "Verhalen"
als literair commentaar
bij het opscheut
van de Niche & Hocker
15 december 2004

Als centraal motief voor mijn bijdrage aan deze bundel heb ik de vraag meegekregen "welke bijdrage het pastoraat kan leveren om het beste uit gedetineerden naar boven te halen, zodat zij zich nu en later kunnen handhaven".

Bij de beantwoording van deze vraag is het allereerst nodig op de levenssituatie van gedetineerden en op de detentiesituatie in te gaan. Welke problematiek hebben mensen in de gevangenis en wat doet de detentie met hen?

Wat de levenssituatie betreft hebben veel gedetineerden achterstanden op persoonlijk gebied, gecombineerd met maatschappelijke achterstanden. Op persoonlijk gebied gaat het onder meer om achtergebleven persoonlijke ontwikkeling, het ontbreken van vaardigheden, gebrekkige opleiding. Op maatschappelijk gebied zijn te noemen: het ontbreken van goede huisvesting en werk, stigmatisering en het ontbreken van binding met de samenleving. Er is bij veel gedetineerden dus sprake van een zwakke persoonlijke en maatschappelijke identiteit. Daar komt bij dat de detentiesituatie het persoonlijkzijn van de gedetineerde sterk onder druk zet. Detentie is een zeer ingrijpend gebeuren in een mensenleven. Het is te karakteriseren als het geschieden van excommunicatie.¹

In het woord 'geschieden' komt tot uitdrukking dat het om meer gaat dan om het ingesloten zijn alleen. De excommunicatie *geschiedt*, dat wil zeggen: het ingesloten zijn is dagelijks in alle dimensies van het leven voelbaar.

De socioloog E. Goffman beschrijft de gevangenis als een totaalinstituut.² Een van de kenmerken van een totaalinstituut is dat het programma in de eerste plaats in het teken staat van de doeleinden van het instituut. De persoonlijke situatie van de mensen die ingesloten zijn is secundair. Symbolen voor het totale karakter zijn de muren, gesloten deuren, waterbarrières. Zij vormen de grens voor het contact met de buitenwereld. Het totaalinstituut heeft als effect op de bewoners dat hun ego wordt gemortificeerd, ontzet.

Er wordt ook wel gesproken van depersonalisering (W. Buitelaar, R. Sierksma).³

Om de actuele levenssituatie en het toekomstperspectief van ingeslotenen te verbeteren is het van groot belang de depersonalisering, die meestal al in de persoonlijke levensgeschiedenis aanwezig is en die versterkt wordt door de detentie, tegen te gaan.

De depersonalisering zal omgebogen moeten worden en er moet een proces van personalisering op gang komen. Dit proces van personalisering is van fundamenteel belang om resocialisatie en reïntegratie, het opbouwen van een nieuw bestaan, mogelijk te maken. Sterker nog: zonder inzet op personalisering zal reïntegratie niet van de grond komen. Het tot op heden beperkte reïntegratieresultaat alsmede het grote recidiverpercentage zouden wel eens te maken kunnen hebben met een onvoldoende inzet op personalisering.

Het justitiepastoraat levert een belangrijke bijdrage aan personalisering, vanwege de mensbeschouwing die eraan ten grondslag ligt.

In de christelijke mensvisie zijn twee punten van vitale betekenis. Het gaat om de mens als persoon en om de gemeenschap waar ieder mens deel van uitmaakt. Ieder mens is beeldrager van God. Hij is uniek en heeft recht van bestaan. Zijn levensopdracht is zijn persoon zijn te ontwikkelen naar zijn mogelijkheden.

¹ J.D.W. Eerbeek, De kerk in de gevangenis en in de nazorg, 1987

² E. Goffman, Totale instituties

³ W. Buitelaar / R. Sierksma, De gevangene in de gevangenis, in: Tegen de regels, een inleiding in de criminologie

Ieder mens is dus geschapen met een unieke persoonlijke identiteit. Ieder mens is tegelijk ook geschapen in gemeenschap met anderen. Dat betekent dat tot zijn identiteit behoort dat hij zijn leven ontplooit in gemeenschap met andere mensen.

Het justitiepastoraat is in de praktijk gericht op de persoon en op de gemeenschap en op de verbondenheid tussen beide.

In persoonlijke gesprekken, groepsgesprekken en kerkdiensten (de pastorale kerntaken) gaat het om persoonlijke beleving en persoonlijke groei en wordt de mogelijkheid geboden tot het ervaren van gemeenschap met anderen.

De pastorale kerntaken dragen dus bij aan personalisering.

Met het justitiepastoraat zijn mogelijkheden gegeven die het personaliseringsproces kunnen bevorderen. Zij vormen een context voor personalisering. Ik noem enkele onderdelen van deze context die vooral ook in het pastorale werk van ds. Hoekert nadrukkelijk aanwezig zijn geweest.

1. De justitiepredikant is geen inrichtingsfunctionaris, maar hij is gezonden vanuit de gemeenschap van de kerk van buiten. Hij werkt in de inrichting, maar hij is niet van de inrichting. Tegenover het geschieden van excommunicatie bevordert hij het geschieden van communicatie.

In Hebreëën 13 : 3 staat geschreven: 'Gedenkt de gevangenen als medegevangenen'.

Het gebruikte Griekse woord 'als' is een 'als' van wederkerigheid. Het brengt gevangenen en mensen van buiten in een evenmenselijke relatie. De justitiepredikant brengt de gedetineerden vanuit de justitiële context in de context van het volk van God.

Ds. Hoekert heeft in woord en geschrift en in de uitoefening van zijn werk gestaan voor de volstrekt eigensoortige positie van het justitiepastoraat.

2. Met het justitiepredikantschap is het ambtsgeheim gegeven. Het ambtsgeheim schept voor de gedetineerden de ruimte om zijn leven met alles wat daarin omgaat in vertrouwen met de predikant te delen. Deze vertrouwensband is voorwaarde voor en basis van de persoonlijke begeleiding van mensen in een justitiële context.

Ds. Hoekert heeft een belangrijke inbreng gehad in het corps van justitiepredikanten bij de formulering van het beleid rondom het ambtsgeheim.

3. Vrijwilligers zijn in het justitiepastoraat van essentiële betekenis. Zonder vrijwilligers is het justitiepastoraat incompleet. Zij vertegenwoordigen de kerkgemeenschap van buiten en zij laten de gedetineerden voelen dat ze erbij blijven horen.

In het werk van ds. Hoekert hebben vrijwilligers altijd een essentiële rol gespeeld.

Daarnaast werkte hij ook aan een brede maatschappelijke betrokkenheid op de levenssituatie van gevangenen en ex-gevangenen.

Tenslotte noem ik nog een tweetal punten die naar mijn waarneming van belang zijn als het gaat om justitiepastoraat als context voor personalisering.

1. Participatie van gedetineerden in kerkdiensten, bijvoorbeeld door middel van lezingen, gedichten en gebeden. In een kerkdienst in de Van Mesdagkliniek zag ik eens dat een gedetineerde die de schriftlezing ging doen met een witte mantel werd bekleed.
2. De inrichting en de sfeer van de spreekkamers, stiltecentrum / kapel en ruimte voor de gespreksgroep. Justitie-inrichtingen zijn gebouwen met een sterk zakelijk en

functioneel karakter met veel steen en staal. Veel onpersoonlijke ruimten en nauwelijks of geen levende aankleding zoals bloemen of planten. De justitiepredikant kan in de inrichting en de sfeer van ruimten de menselijke maat zoeken en zo in het totaalinstituut ruimte scheppen waar het juist helemaal wel om de individuele mens gaat.

Een predikant werkzaam in een rijksjeugdinrichting vertelde eens dat hij bij de ontvangst van een gedetineerde altijd vroeg welke smaak thee zijn bezoeker wilde drinken. De eerste keer was de reactie van de jongeren er altijd een van verwondering.

Uit het bovenstaande blijkt dat het justitiepastoraat bij uitstek een bijdrage leveren om het beste uit gedetineerden naar boven te halen. Het sterkst zal deze bijdrage zijn als er een samenhang is tussen de pastorale kerntaken onderling en als de kerntaken worden uitgeoefend in de hierboven beschreven context voor personalisering.

Aandacht van de justitiepastores voor de context van het pastoraat is dan ook van essentiële betekenis.

Tenslotte dank ik ds. Wichert Hoekert voor de bijdrage die hij heeft geleverd aan de personalisering van de gedetineerden die tijdens de vervulling van zijn justitiepredikantschap aan zijn zorgen waren toevertrouwd.

J.D.W. Eerbeek,
Hoofdpredikant Dienst Justitiële Inrichtingen